

Konsultacje dla banków

Tomasz Adamowicz

PRAKTYCZNE ASPEKTY ZWIĄZANE Z II FILAREM NOWEJ UMOWY KAPITAŁOWEJ^{*)}

Wstęp

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację serii publikacji dotyczących Nowej Umowy Kapitałowej (dalej w tekście: NUK, Bazylea II) oraz oczekiwanej zmienionej dyrektywy w sprawie adekwatności kapitałowej (CAD3)¹⁾. Jego celem jest przedstawienie pewnych praktycznych aspektów związanych z wdrożeniem II Filaru znowelizowanej metodologii w zakresie adekwatności kapitałowej.

W czerwcu 2004 roku gubernatorzy banków centralnych i kierujący instytucjami nadzorczymi Grupy G-10 udzielili swojego poparcia opracowanej przez Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego znowelizowanej metodologii dotyczącej ujednoczenia pomiaru kapitału i standardów kapitałowych w skali międzynarodowej²⁾. Jednocześnie Komitet Bazylejski ogłosił oczekiwany termin wdrożenia metodologii do jurysdykcji krajów członkowskich (Polska do nich nie należy) na koniec 2006 roku. Bardziej skomplikowane, zaawansowane aspekty metodologii będą mogły zostać wdrożone później – do końca 2007 roku. Z drugiej strony NUK znalazł uznanie w oczach

---

^{*)} Autor jest pracownikiem Generalnego Inspektoratu Nadzoru Bankowego, Biura Analiz Systemu Bankowego. Uczestniczy w pracach dotyczących wdrożenia Nowej Umowy Kapitałowej w polskim nadzorze bankowym.

¹⁾ Zmieniana dyrektywa jest nazywana CAD3: „Risk Based Capital Directive”.

²⁾ „International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards”, Basel Committee on Banking Supervision, June 2004.

Komisji Europejskiej i krajów członkowskich Unii Europejskiej. Nowa metodologia stanowi zatem podstawę dla zmienianej dyrektywy bankowej z 2000 roku³⁾ i dyrektywy w sprawie adekwatności kapitałowej (CAD2)⁴⁾. Nowe prawo ma zacząć obowiązywać począwszy od końca 2006 roku (przy czym obecne reguły adekwatności kapitałowej będą mogły być stosowane przez instytucje kredytowe jeszcze do końca 2007 roku), a w zakresie metod zaawansowanych – od końca 2007 roku. Trzeba jednak zaznaczyć, że w zamyśle władz Wspólnoty proponowane zmiany legislacyjne nie będą całkowicie – ale w dużej mierze – odzwierciedlały zapisów zawartych w NUK. Dyrektywa ma obowiązywać we wszystkich krajach członkowskich, zatem będzie zawierać odpowiednie dostosowania, mające na celu uwzględnienie specyfiki rynku europejskiego.

W warunkach polskich, być może z pewnymi wyjątkami, zmienione europejskie regulacje będą odnosiły się do wszystkich banków – niezależnie od ich wielkości i stopnia skomplikowania działalności – oraz firm inwestycyjnych. Stąd też bardzo ważne dla polskich instytucji jest właściwe przygotowanie się do nowych wymagań stawianych przez Bazyleę II/CAD 3. A stawiane wyzwania są bardzo wysokie. Celem Bazylei II jest wprowadzenie nowoczesnych, ujednoczonych standardów ograniczania ryzyka działalności bankowej w skali międzynarodowej. Standardy owe mają z kolei zapewnić utrzymanie odpowiedniego poziomu adekwatności kapitałowej wśród pośredników finansowych, który służy jako „pierwsza linia obrony” bezpieczeństwa depozytów klientów. Jako ostateczny, pożądaný rezultat nowej metodologii wymienia się wzmocnienie stabilności systemu finansowego w skali krajowej i międzynarodowej.

Tak postawione cele sprawiają, że NUK jest metodologią obszerną, wysoce specjalistyczną oraz generującą wysokie koszty, szczególnie w zakresie metod zaawansowanych I Filaru. Istotną nową cechą Bazylei II jest nie tylko określenie sposobu wyliczania minimalnych wymogów kapitałowych (I Filar), ale również skłanianie banków do stosowania lepszego niż dotychczas, bardziej wrażliwego podejścia do zarządzania ryzykiem. Osiągnięciu tego celu służyć ma wprowadzenie dodatkowych dwóch „filarów”. O ile I Filar oznacza de facto znaczne ulepszenie i rozszerzenie (o ryzyko operacyjne) podejścia do minimalnych wymogów kapitałowych nakreślonych w I Bazylejskiej Umowie Kapitałowej z 1988 roku z późniejszymi zmianami, o tyle Filar II – „Proces Analizy Nadzorczej”⁵⁾ oraz Filar III – „Dyscyplina Rynkowa”⁶⁾ są elementami nowymi. Najważniejszym założeniem leżącym u podstaw utworzenia dodatkowych dwóch filarów jest wzajemne wzmocnianie się i wspieranie wszystkich trzech filarów w procesie nadzoru nad kapitałami pośredników finansowych, co stworzy dla nich zachętę dla podniesienia jakości procesu zarządzania ryzy-

---

³⁾ Dyrektywa 2000/12/EC Parlamentu Europejskiego i Rady z 20 marca 2000 r.

⁴⁾ Dyrektywa 93/6/EEC Rady Europejskiej z 15 marca 1993 r. z późniejszymi zmianami – zostanie zastąpiona przez CAD3.

⁵⁾ Ang. „Supervisory Review Process”.

⁶⁾ Ang. „Market Discipline”.

kiem. To znacznie lepsze jakościowo podejście do zarządzania ryzykiem i kapitałem znajduje m.in. wyraz w akceptacji i zachęcie do szerokiego stosowania tak zwanych modeli kapitału ekonomicznego. Nowa metodologia bazylejska – trzy filary, większa wrażliwość na ryzyko, poprawa efektywności itp. – powinna służyć rozpowszechnieniu stosowania tych kompleksowych i nowoczesnych metod.

II Filar – przegląd zapisów zawartych w NUK

W Nowej Umowie Kapitałowej z czerwca 2004 r. zagadnieniom II Filaru została poświęcona część trzecia. Warto zauważyć, że jej objętość jest relatywnie niewielka w porównaniu z rozdziałami dotyczącymi pozostałych filarów. Jest to zaledwie 16 stron tekstu w języku angielskim, w sytuacji, gdy cały dokument liczy 190 stron (wraz z aneksami – 239 stron). Jednak myliłby się ten, kto wysuwa na podstawie szczupłości materiału odnoszącego się do analizy nadzorczej tezę o niewielkim lub mało istotnym znaczeniu II Filaru w strukturze całego dokumentu. Komitet Bazylejski nadaje jednakową wagę wszystkim trzem filarom.

Największą objętościowo część tekstu NUK (I Filar) – traktująca o minimalnych wymogach kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego i operacyjnego, a także o pewnych zagadnieniach z obszaru portfela handlowego – zawiera bardzo szczegółowy i techniczny opis wyznaczania obciążeń kapitałowych w sześciu wariantach (metodach). Jest to zatem rozbudowana „instrukcja obsługi” skomplikowanej struktury, jaką jest Filar I.

Trzeba w tym miejscu zauważyć, że zapisy odnoszące się do II Filaru mają zdecydowanie charakter ogólnych wskazówek i wytycznych – głównie w zakresie podejmowania przez banki działań w celu oceny ich adekwatności kapitałowej oraz analizy tych ocen przez instytucje nadzorcze. Odnoszą się do elementów jakościowych funkcjonowania instytucji nadzorczych i banków. Można postawić tezę, że Filar II zawiera wszystkie te zagadnienia, których Komitet Bazylejski nie był w stanie (albo nie chciał) przedstawić w sposób konkretny i szczegółowy w ramach Filaru I – we wspomnianej „instrukcji obsługi”. Ogólne podejście twórców do zagadnień obejmowanych Procesem Analizy Nadzorczej wymagać będzie dokonywania zarówno przez instytucje nadzorcze, jak i banki wielu wyborów i możliwych ścieżek postępowania.

W zapisach II Filaru można wyróżnić trzy główne sfery:

- ❶ kluczowe zasady analizy nadzorczej,
- ❷ wytyczne dotyczące zarządzania ryzykiem bankowym oraz
- ❸ inne aspekty procesu analizy nadzorczej.

W sferze kluczowych **zasad analizy nadzorczej** Komitet Bazylejski określił je w liczbie czterech. Przedstawiają się one następująco⁷⁾:

---

⁷⁾ Zasady te stanowią uzupełnienie wytycznych zawartych w dokumentach „Podstawowe zasady efektywnego nadzoru bankowego” (Komitet Bazylejski, wrzesień 1997) i „Metodologia podstawowych zasad” (Komitet Bazylejski, październik 1999).

Zasada 1 Banki powinny posiadać proces oceny swojej adekwatności kapitałowej w odniesieniu do profilu ryzyka, a także strategię utrzymywania jej poziomu.

Zasada 2 Instytucje nadzorcze powinny przeprowadzać przeglądy oraz oceniać wewnętrzne zasady oceny i strategię adekwatności kapitałowej, a także zdolność banków do jej monitorowania i zapewnienia zgodności z regulacyjnymi wymaganiami kapitałowymi. Instytucje nadzorcze powinny podejmować odpowiednie działania, jeżeli ocena ta nie jest zadowalająca.

Zasada 3 Instytucje nadzorcze powinny oczekiwać od banków utrzymywania poziomu kapitału wyższego niż minimum regulacyjne oraz powinny mieć możliwość wymagania od banków posiadania kapitału powyżej tego minimum.

Zasada 4 Instytucje nadzorcze powinny dążyć do jak najwcześniejszego interweniowania w celu zapobiegania możliwości obniżenia się kapitału poniżej poziomów minimalnych, wymaganych do zabezpieczenia ryzyka danego banku, oraz powinny wymagać natychmiastowych działań naprawczych, jeśli wymagany kapitał nie jest utrzymywany lub odtwarzany.

W zakresie drugiej sfery – **wytycznych zarządzania ryzykiem bankowym** – Bazylea II wskazuje cztery główne obszary, które powinny zostać objęte II Filarzem:

- ❖ ryzyka analizowane w I Filarze, lecz nie w pełni w nim ujęte, np. różne kwestie dotyczące ryzyka kredytowego (testy warunków skrajnych w metodach IRB⁸⁾, definicja „zaniechania”⁹⁾, ryzyko rezydualne w technikach CRM¹⁰⁾, ryzyko koncentracji kredytowej¹¹⁾ i operacyjnego¹²⁾;
- ❖ ryzyka nie analizowane w ramach I Filaru, przykładowo ryzyko stopy procentowej w portfelu bankowym, ryzyko prawne, ryzyko strategiczne;
- ❖ czynniki otoczenia zewnętrznego banków, m.in. efekty cyklu gospodarczego;
- ❖ nadzorcza ocena zgodności wypełniania przez banki minimalnych wymogów kapitałowych oraz obowiązków informacyjnych dla zaawansowanych metod I Filaru.

---

⁸⁾ Dotyczą ewentualnych zdarzeń lub zmian warunków ekonomicznych, które mogą wpłynąć niekorzystnie na ekspozycje kredytowe banku oraz zdolności banku do przewyciężenia tych niekorzystnych czynników. Przykładem scenariuszy ogólnych są: kryzysy gospodarcze i branżowe, zdarzenia z zakresu ryzyka rynkowego, pogorszenie warunków płynności oraz kredytowe testy warunków skrajnych. Instytucje nadzorcze powinny analizować sposoby prowadzenia przez banki testów warunków skrajnych (opis punkty 434–437 NUK).

⁹⁾ Komitet Bazylejski sformułował „referencyjną” definicję „zaniechania” (*default*) dla celów szacowania parametrów PD i/lub LGD i EAD. Jednak instytucje nadzorcze powinny wydać wytyczne w sprawie lokalnej interpretacji definicji referencyjnej (opis punkty 452–457 NUK).

¹⁰⁾ NUK umożliwia kompensowanie ryzyka kredytowego zabezpieczeniami, gwarancjami lub instrumentami pochodnymi, co ma prowadzić do redukcji obciążeń kapitałowych (techniki CRM – *credit risk mitigation*). Jednak techniki te przyczyniają się do powstania ryzyk zmniejszających efektywność ogólnej redukcji ryzyka – ryzyka prawnego, ryzyka dokumentacji, ryzyka płynności. Ryzyka powstające w wyniku stosowania technik CRM to właśnie ryzyka rezydualne. Instytucje nadzorcze będą wymagać od banków posiadania i będą oceniać politykę i procedury w zakresie CRM (opis punkty 767–769 NUK).

¹¹⁾ Opis punkty 770–777 NUK.

¹²⁾ Opis punkt 778 NUK.

Konsultacje dla banków

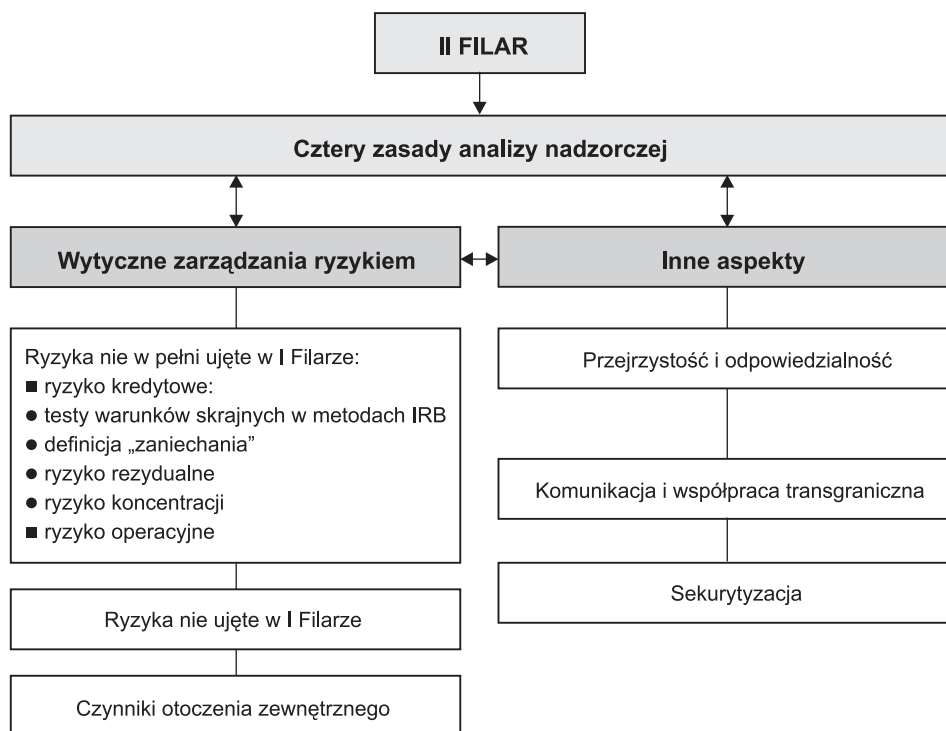
Obydwie powyższe sfery II Filaru wzajemnie się uzupełniają i wspierają. Wytyczne do zarządzania ryzykiem bankowym znajdują swoje odzwierciedlenie w zasadach analizy nadzorczej. Przykładowo, w zapisach odnoszących się do *Zasady 1* znajdujemy komentarz dotyczący różnego rodzaju ryzyk, m.in. nie w pełni ujętych w I Filarze oraz nie analizowanych w nim. *Zasady 3 i 4* odnoszą się zaś do oceny spełnienia minimalnych wymogów kapitałowych i ewentualnych działań w przypadku nieosiągnięcia tych wymogów.

Trzecia sfera – **inne aspekty II Filaru** – obejmuje pozostałe zagadnienia, takie jak:

- ❖ nadzorcza przejrzystość i odpowiedzialność – w analizie wewnętrznej oceny kapitału banku;
- ❖ doskonalenie komunikacji i współpracy transgranicznej – w zakresie dialogu z sektorem bankowym jak i pomiędzy instytucjami nadzorczymi;
- ❖ analiza nadzorcza w obszarze sekurytyzacji.

Poniżej przedstawiono ogólną strukturę II Filaru.

Schemat 1. Ogólna struktura II Filaru wynikająca z zapisów NUK

Źródło: opracowanie własne.

Zasady analizy nadzorczej

Cztery kluczowe zasady analizy nadzorczej stanowią podwaliny procesów i zadań objętych zapisami II Filaru NUK. Dlatego też w schemacie na s. 79 zostały ulokowane ponad pozostałymi sferami procesu analizy nadzorczej. Zasady te determinują reguły i schematy postępowania w innych kwestiach II Filaru, wpływając bezpośrednio na stosowane podejście. W praktyce II Filaru wyróżnia się – wyodrębnione w oparciu o zasady – dwa główne elementy (tzw. **ICAAP** i **SREP**), których istotę i powiązania zilustrowano na schemacie na s. 81.

Treść czterech zasad została przytoczona nieco wcześniej. W skrócie można je skomentować następująco:

- ❖ 1 – banki powinny samodzielnie oceniać, ile kapitału powinny posiadać. Proces tej oceny jest określony jako **ICAAP**¹³⁾;
- ❖ 2 – instytucje nadzorcze muszą przeprowadzać przeglądy i dokonywać ocen ICAAP, strategii utrzymania kapitału oraz poziomu adekwatności kapitałowej wyznaczonej przez banki. Instytucje nadzorcze powinny reagować, gdy rezultaty tych przeglądów i ocen nie są satysfakcjonujące w odniesieniu do banków. Proces nadzorczej oceny wynikający z drugiej zasady definiowany jest jako **SREP**¹⁴⁾;
- ❖ 3 – instytucje nadzorcze będą spodziewać się od banków funkcjonowania powyżej minimalnych wymogów kapitałowych wynikających z ustaleń I Filaru odnośnie adekwatności kapitałowej;
- ❖ 4 – instytucje nadzorcze powinny reagować na możliwie wczesnym etapie w celu ochrony kapitału przed spadkiem poniżej minimalnego poziomu. Jednak w razie spadku kapitału poniżej wymagań, powinny one podjąć szybkie działania zaradcze.

Wypada zauważyć, że pierwsza zasada (ICAAP) jest jedynym postulatem odnoszącym się bezpośrednio do banków. Jej waga sprawia, że zostanie szerzej omówiona w dalszej części opracowania. Zasady druga (SREP), trzecia i czwarta dotyczą przede wszystkim wymagań stawianych instytucjom nadzorczym w kwestii oceny adekwatności kapitałowej nadzorowanych podmiotów, co również zostanie skomentowane z praktycznego punktu widzenia.

Przy analizie ogólnej wszystkich czterech zasad analizy nadzorczej pierwszym nasuwającym się zagadnieniem praktycznym jest **zakres ich stosowania**. Decyzja ta zostanie podjęta przez władze nadzorcze poszczególnych krajów. Wydaje się jednak, że zgodnie z duchem projektowanej dyrektywy europejskiej nie tylko duże międzynarodowe instytucje finansowe będą zobowiązane do przestrzegania zasad. Dotyczyć będą one wszystkich banków (a także firm inwestycyjnych). Wynika stąd, że wszystkie banki będą musiały posiadać formalny ICAAP (zgodnie z pierwszą za-

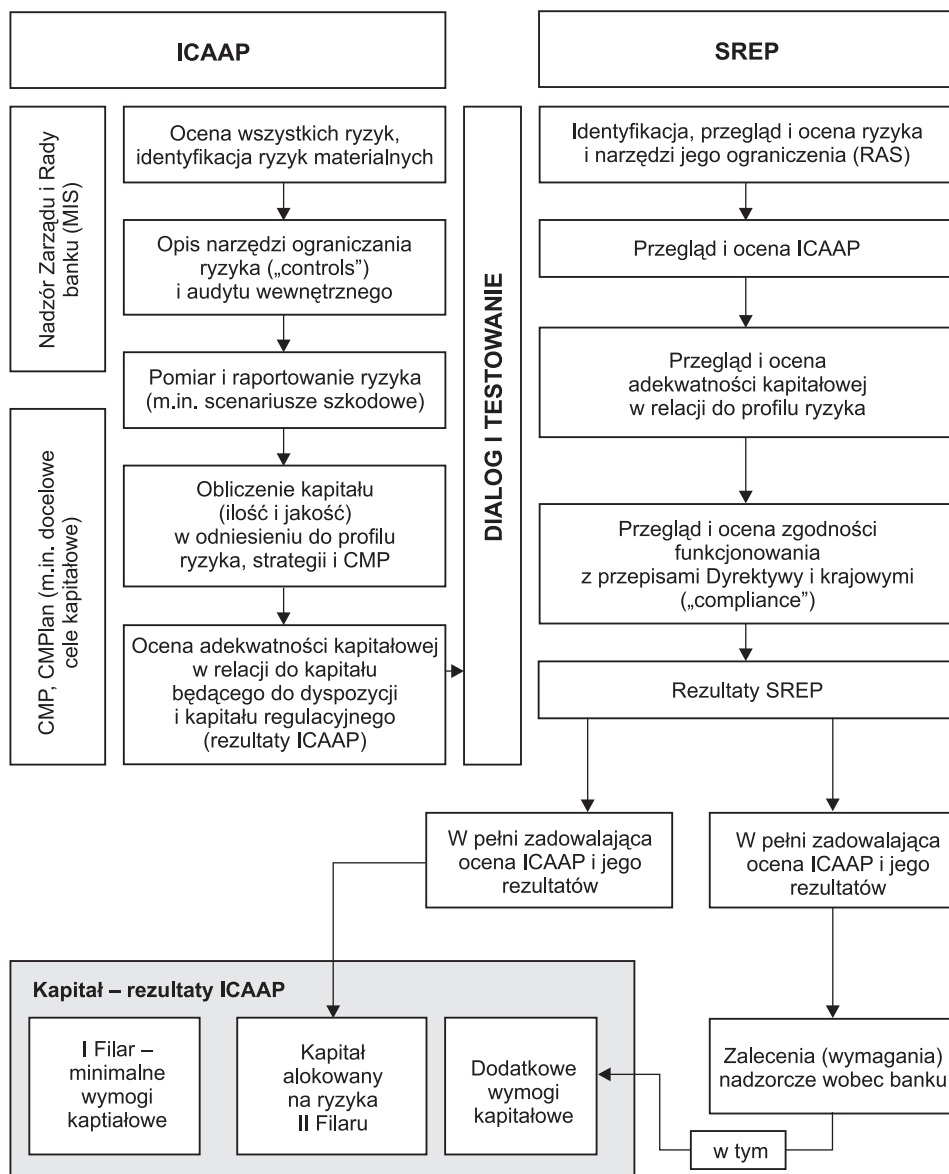
---

¹³⁾ Ang. „Internal Capital Adequacy Assessment Process”.

¹⁴⁾ Ang. „Supervisory Review and Evaluation Process”.

Konsultacje dla banków

Schemat 2. Kluczowe elementy procesu analizy nadzorczej i powiązania między nimi

Źródło: opracowanie własne i „Draft paper to CEBS on deepening the work on supervisory review: interaction of ICAAP and SREP”, Group de Contact, GC/2004/26, November 2004.

sadą). Różny będzie jednak wymagany „rozmiar” procesu wewnętrznej oceny adekwatności kapitału (**podejście z zachowaniem proporcjonalności**). Mniejsze, mniej zaawansowane instytucje nie będą musiały wprowadzać skomplikowanych modeli kapitału ekonomicznego (kwestia ta zostanie omówiona nieco dalej), czyli skomplikowanych rozwiązań charakteryzujących się wysokim stopniem szczegółowości i intensywności procedur kontrolnych.

Po drugie, w praktyce, to **instytucje finansowe są odpowiedzialne za opracowanie i stosowanie wewnętrznego procesu oceny poziomu ryzyka i adekwatności kapitału ICAAP**. Dopiero po ustaleniach ICAAP instytucje nadzorcze przeprowadzają ocenę jakości i rzetelności samego procesu i jego wyników w postaci ustalonego poziomu tego kapitału. Na podstawie wyników tych ocen nadzorczych (nazwanych wcześniej SREP) instytucje nadzorcze mogą podjąć decyzję o interwencji wobec danego banku (np. w postaci nałożenia indywidualnych wymogów kapitałowych). Determinuje to odpowiednią sekwencję postępowania – najpierw ICAAP, potem SREP, następnie ewentualna interwencja nadzorcza. Instytucje nadzorcze raczej nie będą w tej sytuacji formułowały wobec banków indywidualnych wymogów kapitałowych na bazie innych – poza ICAAP i SREP – informacji.

Trzecią realną kwestią jest wypływający z drugiej zasady, spoczywający na instytucjach nadzorczych, **formalny obowiązek oceny bankowych ICAAP, czyli SREP**. Proces ten polegać będzie na przeprowadzaniu formalnych przeglądów ICAAP w każdej nadzorowanej instytucji finansowej. Rezultatem przeprowadzonego procesu nadzorczego powinno być określenie, czy: poziom kapitału jest odpowiedni w warunkach, w jakich funkcjonuje bank, a także czy poziom kapitału jest odpowiednio monitorowany i kontrolowany przez władze banku oraz czy struktura kapitału odpowiada profilowi działania instytucji. Prawdopodobne jest, że SREP będzie wykonywany w formie inspekcji w bankach, prowadzonych z określoną częstotliwością (kwestia ta pozostaje w dyspozycji krajowych instytucji nadzorczych).

Czwartą nasuwającą się obserwacją praktyczną jest fakt, iż instytucje finansowe powinny **utrzymywać kapitał ponad minimalne wymogi kapitałowe wynikające z wyliczeń I Filaru** z powodu istnienia wspomnianych wcześniej obszarów, do których I Filar nie odnosi się w sposób pełny. Chodzi tu o: *ryzyka nie w pełni objęte I Filarzem* (koncentracji kredytowej, założenia odnoszące się do korelacji i koncentracji ryzyk, testy warunków skrajnych – tak zwane „scenariusze szokowe”, ryzyko rezydualne, sekurytyzacji i definicja „zaniechania”, czyli „default”); *ryzyka nie ujęte w I Filarze* (stopy procentowej w księdze bankowej, płynności, kontroli, strategiczne, reputacji, modeli); oraz *czynniki zewnętrzne* (np. efekty cyklu gospodarczego). Rozsądny jest wymóg, aby duże, złożone banki włączały wymienione wyżej obszary w swoje modele wyliczenia kapitału ekonomicznego ICAAP. Z drugiej strony małe, mniej skomplikowane banki będą raczej stosować proste podejście polegające na wyznaczeniu minimalnych wymogów kapitałowych na podstawie I Filaru plus dodatkowo wyliczone w prosty sposób wymogi na ryzyka z II Filaru. Ryzyka te po-

winy zostać również włączone w raportowanie i sprawozdawczość dotyczącą adekwatności kapitałowej.

Po piąte, rezultatem SREP będzie opinia instytucji nadzorczej w zakresie jakości procesu zarządzania kapitałowego i poziomu kapitału ekonomicznego w banku. Jeżeli opinia nadzorcza będzie wskazywała na potrzebę posiadania wyższego kapitału niż ustalili to bank podczas ICAAP, rozpoczęty zostanie **dialog między bankiem a nadzorem w obszarze adekwatności kapitałowej**. Jeżeli taki dialog nie przyniesie rezultatów, instytucja nadzorcza będzie mogła podjąć odpowiednie działania, zalecenia, interwencje wobec banku w celu poprawy tej adekwatności.

Kapitał ekonomiczny jako podstawa ICAAP

Dla lepszego zrozumienia idei pierwszej zasady II Filaru – koncepcji ICAAP, przydatne będzie przybliżenie spraw związanych z kapitałem pośredników finansowych. W bankach występują generalnie dwie formy kapitału – **kapitał regulacyjny**¹⁵⁾ oraz **kapitał ekonomiczny**¹⁶⁾.

Nie wdając się w głębsze rozważania: pojęcie *kapitału regulacyjnego* (wraz z minimalnymi wymaganiami kapitałowymi) zostało precyzyjnie zdefiniowane jeszcze w Bazylei I i funkcjonuje też w Nowej Umowie Kapitałowej. Ma ono standardową formę i stosowane jest powszechnie we wszystkich krajach, które zaakceptowały wytyczne Komitetu Bazylejskiego. Zgodnie z postanowieniami Bazylei I i II, kapitał regulacyjny składa się z trzech poziomów (ang. „tier”) kapitału – podstawowego, uzupełniającego oraz dodatkowego uzupełniającego. Dla spełnienia przez bank minimalnych wymogów kapitałowych zostały zdefiniowane również pojęcia aktywów ważonych ryzykiem i dwa współczynniki wypłacalności.

Koncepcja *kapitału ekonomicznego* jest relatywnie świeża, rozwijana bądź już stosowana przez niewiele dużych, rozwiniętych technologicznie grup bankowych. Chociaż metody kapitału ekonomicznego są uważane za bardzo dobre narzędzia w zarządzaniu ryzykiem i kapitałem w bankach, z uwagi na duży stopień skomplikowania i trudności techniczne, ich zastosowanie nie jest do tej pory szerokie¹⁷⁾. Nie ma jednej, uniwersalnej metody wyznaczania tej kategorii kapitału – występują bardzo znaczące różnice w tym zakresie w różnych bankach, nie ma też jednolitych standardów i definicji, jak w przypadku kapitału regulacyjnego. Jednak wszystkie te metody dążą do przekształcenia ilościowych ocen różnych typów ryzyka w jedną wspólną miarę (liczbę) – właśnie kapitał ekonomiczny. Miara ta odnosi się do określonej wartości funduszy własnych, którymi powinna dysponować instytucja finansowa, w celu

---

¹⁵⁾ Ang. „regulatory capital”.

¹⁶⁾ Ang. „economic capital”.

¹⁷⁾ Jednym z bardziej znanych modeli kapitału ekonomicznego jest RAROC (Risk Adjusted Return on Capital).

zabezpieczenia przed różnymi rodzajami ryzyka ekonomicznego występującego w jej działalności.

Idea połączenia ryzyka i kapitału w formie kapitału ekonomicznego wymaga w tym miejscu pewnego komentarza. W przypadku *oczekiwanej straty* (ang. „expected loss”), wielkość jej można obliczyć na podstawie analizy statystycznego, średniego poziomu strat finansowych na wykonywanych przez bank operacjach. Oczekuje się, że straty oczekiwane powinny być zabezpieczone przez rezerwy (celowe lub ogólne) oraz – gdyby rezerwy te okazały się niewystarczające – przez kapitał regulacyjny.

Natomiast biorąc pod uwagę zarządzanie kapitałem w banku, pojęcie ryzyka jest łączone raczej z kategorią *nieoczekiwanej straty* (ang. „unexpected loss”). Ryzyko nieoczekiwanej straty wynika z samej zmienności poziomu wyników finansowych. Inaczej mówiąc, ryzyko związane z nieoczekiwaną stratą odnosi się do sytuacji, gdy rzeczywista strata finansowa okaże się większa niż strata oczekiwana. Kapitał ekonomiczny jest zatem zdefiniowany jako określona wartość funduszy własnych, która zabezpiecza (absorbuje) *wszystkie nieoczekiwane straty*, uwzględniając przy tym politykę czy też preferencje banku w zakresie akceptowanego poziomu ryzyka. Przykładowo, dla banku posiadającego rating AA, kapitał ekonomiczny powinien pokryć straty finansowe wynikające z różnych rodzajów ryzyka, w okresie rocznym, w 99,97% przypadków. Jak stwierdza PriceWaterhouseCoopers w swoim opracowaniu¹⁸⁾, idea kapitału ekonomicznego reprezentuje „najlepszą praktykę” w mierzaniu i raportowaniu wszystkich rodzajów ryzyka w instytucji finansowej. Kapitał ten jest nazywany „ekonomicznym”, gdyż mierzy ryzyko w kontekście rzeczywistego, „żywego” środowiska ekonomicznego, w którym funkcjonuje bank, w przeciwieństwie do kapitału regulacyjnego (wyznaczonego w postaci minimalnych wymogów kapitałowych przez instytucje nadzorcze) czy „księgowego” (obliczonego na podstawie zasad rachunkowości).

Należy w tym miejscu zauważyć, że **w szeroko rozumianym systemie zarządzania ryzykiem, kapitał ekonomiczny jest tylko jednym z elementów tego systemu**. Kapitał nie może być traktowany w żadnym razie jako substytut, czynnik zastępujący identyfikację, kontrolę i monitoring ryzyka. Modele oceny i wyznaczania kapitału ekonomicznego są raczej uzupełnieniem procedur w zakresie systemu zarządzania ryzykiem, umożliwiając pokrycie strat nieoczekiwanych, które byłyby znacznie większe bez właściwej kontroli ryzyka.

Z drugiej strony, duża wartość merytoryczna i zalety kapitału ekonomicznego w obszarze zarządzania ryzykiem wywołały wśród instytucji nadzorczych i banków silny nacisk w kierunku jego szerokiego stosowania oraz redukcji różnic pomiędzy nim a kapitałem regulacyjnym. Jednym z przejawów – chyba najistotniejszym – tej tendencji jest Nowa Umowa Kapitałowa, z jej trzema filarami, z których każdy

---

¹⁸⁾ PriceWaterhouseCoopers: „Study on the financial and macroeconomic consequences of the draft proposed New capital requirements for banks and investments firms in the EU”, Final Report, 8 April 2004.

kładzie nacisk na własne oceny banków. Szczególnie ważne są tu zapisy II Filaru. Określony w pierwszej zasadzie wymóg posiadania przez banki wewnętrznego procesu oceny i wyznaczania poziomu kapitału (ICAAP) obejmuje przecież swym zakresem wyznaczanie kapitału ekonomicznego. **Modele kapitału ekonomicznego to kluczowy i najistotniejszy element każdego ICAAP – szczególnie w dużych, skomplikowanych instytucjach.**

Wewnętrzny Proces Oceny Adekwatności Kapitałowej (ICAAP)

Jak wspomniano, II Filar Nowej Umowy Kapitałowej koncentruje się głównie na jakościowych elementach nadzoru bankowego. W relacji do banków i firm inwestycyjnych, w 1 zasadzie II Filaru NUK podkreślona jest rola wewnętrznych procesów oceny poziomu kapitału na pokrycie ponoszonego ryzyka. Proces analizy nadzorczej kładzie również nacisk na poprawę dialogu pomiędzy bankami a nadzorem bankowym. Ogólny oraz jakościowy charakter II Filaru – w przeciwieństwie do I Filaru zapisanego w formie swoistej „recepty” – wywołuje różnego rodzaju pytania i problemy interpretacyjne, stawiane zarówno przez banki, jak i nadzory bankowe. Spotkało to się z reakcją Komitetu Europejskich Nadzorów Bankowych (CEBS)¹⁹⁾. W maju 2004 roku CEBS opublikował trzeci Dokument Konsultacyjny („Compendium Paper 03” – CP 03)²⁰⁾ pt. „Zastosowanie procesu analizy nadzorczej zgodnie z II Filerem NUK”²¹⁾, przedstawiający generalne podejście do postanowień II Filaru Bazylei II i ich wprowadzenia do prawa europejskiego.

Wychodząc z treści czterech zasad analizy nadzorczej, CEBS stoi na stanowisku, iż **II Filar obejmuje zbiór relacji pomiędzy instytucjami nadzorczymi a bankami, który opiera się całkowicie na dwóch głównych elementach.** Pierwszym z nich jest wewnętrzny proces oceny adekwatności kapitałowej (ICAAP), którego opracowanie i wdrożenie należy do banków. Drugim jest proces nadzorczy przeglądu i oceny (SREP), za który odpowiedzialne są instytucje nadzorcze. Chociaż ICAAP i SREP traktuje się jako dwa odrębne procesy, są one w praktyce blisko powiązane ze sobą oraz wpływają wzajemnie jeden na drugi. Dotyczy to – w opinii CEBS – szczególnie dużych, kompleksowych, ważnych systemowo banków. CEBS podejmuje w CP 03 próbę **zdefiniowania ICAAP.**

---

¹⁹⁾ Committee of European Banking Supervisors (CEBS) – organizacja utworzona decyzją Komisji Europejskiej w listopadzie 2003 r. Zadaniem CEBS jest doradzanie KE w sprawach bankowości, szczególnie w zakresie projektów prawa europejskiego w obszarze bankowości. Innymi ważnymi zadaniami CEBS jest promowanie zgodności (konwergencji) w zakresie praktyk nadzorów bankowych krajów członkowskich oraz promowanie współpracy między instytucjami nadzorczymi.

²⁰⁾ www.c-ebs.org/Compendium_Paper_03.

²¹⁾ „The application of the supervisory review process under pillar 2”.

Według CEBS, jest to kompleksowy proces identyfikacji i pomiaru ryzyka instytucji, zawierający w sobie m.in. nadzór ze strony zarządu i rady nadzorczej, monitoring, raportowanie i przegląd kontroli wewnętrznej. Proces ten powinien zapewniać utrzymywanie właściwej wielkości kapitału w odniesieniu do profilu ryzyka instytucji. Całościowy ICAAP zawierać będzie następujące składowe:

- ❖ pisemne zasady polityki oraz procedury identyfikowania, pomiaru i raportowania ryzyka w działalności instytucji;
- ❖ opis procesu ustalania (alokacji) kapitału w zależności od poziomu ryzyka w instytucji (proces nazywany także przekształceniem miar ryzyka w ujęciu ilościowym ryzyka w wymagania kapitałowe)²²⁾;
- ❖ opis procesu ustalania celów kapitałowych w zakresie adekwatności kapitałowej (docelowy poziom kapitału);
- ❖ opis systemu kontroli oraz audytu wewnętrznego.

CEBS formułuje również tak zwane wymagania wysokiego szczebla (HLP)²³⁾ dotyczące ICAAP. Wymagania te mają zapewnić ujednoczenie praktycznego podejścia europejskich instytucji nadzorczych do procesu ICAAP i są zgodne z założeniami projektowanej dyrektywy w sprawie adekwatności kapitałowej. Jest to więc de facto zarys oczekiwań instytucji nadzorczych wobec banków, dotyczących ich wewnętrznych procesów oceny adekwatności kapitałowej.

Ogólne wymagania dotyczące ICAAP (HLP)

Komitet Europejskich Nadzorów Bankowych opublikował w sumie 11 wytycznych.

- 1) HLP *Każda instytucja powinna posiadać proces oceny swojej adekwatności kapitałowej w odniesieniu do profilu ryzyka (czyli ICAAP).*

Teza, że każdy bank powinien posiadać swój własny ICAAP, została postawiona już wcześniej. Jednak to, czy zostanie ona przeniesiona do dyrektywy, nie jest całkowicie pewne. Istnieje ewentualność wprowadzenia obowiązku posiadania ICAAP przykładowo tylko na poziomie podmiotu dominującego grupy bankowej lub dla podmiotów na niższym szczeblu konsolidacji. Jednak wydaje się, że z ostrożnościowego (nadzorczego) punktu widzenia najlepszym (i prawdopodobnie jednak przyjętym) rozwiązaniem będzie **obowiązek posiadania własnego ICAAP przez każdą instytucję.**

---

²²⁾ Ang. „an explicit process to convert risk numbers to capital requirements”.

²³⁾ HLP – ang. High Level Principles.

Konsultacje dla banków

---

2) HLP *Za opracowanie i wdrożenie ICAAP odpowiedzialna jest instytucja (bank).*

Komitet podkreśla, że odpowiedzialność taka determinuje także konieczność wyjaśniania i demonstrowania instytucjom nadzorczym, w jaki sposób ICAAP spełnia wymagania nadzoru bankowego.

3) HLP *ICAAP powinien być proporcjonalny do rozmiaru, profilu ryzyka kompleksowości oraz profilu działalności prowadzonej przez instytucję (wspomniana wcześniej reguła proporcjonalności).*

CEBS uważa, że obecnie trudno jest przedstawić kryteria klasyfikacji banków w odniesieniu do „rozmiarów” ich ICAAP. Klasyfikacja taka będzie dokonywana raczej na podstawie indywidualnej oceny każdej instytucji, w zależności od jej wielkości, znaczenia dla zachowania stabilności finansowej i oceny ze strony instytucji nadzorczej. Należy jednak zakładać, że inaczej powinien być skonstruowany ICAAP dla dużych instytucji, a inaczej dla banków mniej zaawansowanych.

W kontekście tej zasady powstaje kwestia ewentualnej dopuszczalności outsourcingu²⁴⁾ pewnych części ICAAP lub/i jego weryfikacji. Komitet stoi na stanowisku, że problem ten powinien być rozwiązany na szczeblu legislacji krajów członkowskich lub na szczeblu prawa europejskiego. Pewne jest natomiast, że każdy bank będzie traktowany w zależności od jego indywidualnego profilu ryzyka.

4) HLP *Proces ICAAP powinien mieć charakter formalny. Bank powinien zdefiniować swoją politykę kapitałową. Za zarządzanie kapitałowe odpowiedzialność ponosi zarząd banku.*

W komentarzu powyższej zasady CEBS zauważa, że to **zarząd instytucji jest odpowiedzialny za ostateczny kształt ICAAP**. Zarząd banku powinien aprobować przynajmniej zakres stosowania, ogólną metodologię oraz generalne cele ICAAP. Zarząd jest odpowiedzialny także za włączenie zarządzania i planowania kapitałowego w ogólny system zarządzania ryzykiem w instytucji. Zarząd musi zapewnić także, że procedury planowania i zarządzania kapitałowego są znane i stosowane w odpowiednich komórkach banku oraz przeznaczyć dla ich realizacji odpowiednie zasoby.

ICAAP i podejście banku do kapitału (zarządzanie i planowanie) powinny zostać odpowiednio udokumentowane i formalnie zatwierdzone. Zarząd musi także dokonywać ich okresowych przeglądów. Wyniki ICAAP powinny być regularnie raportowane zarządowi i radzie nadzorczej instytucji.

---

²⁴⁾ Outsourcing – zlecenie wykonania określonych czynności przez podmioty zewnętrzne w stosunku do instytucji.

- 5) HLP *ICAAP powinien stanowić integralną część procesu zarządzania oraz podejmowania decyzji w instytucji.*

Komitet uważa, że w dużych, złożonych instytucjach, ICAAP powinien zostać wbudowany w proces codziennego, bieżącego zarządzania. Z kolei w mniejszych, mniej skomplikowanych bankach, rezultaty ICAAP powinny umożliwić zarządowi bieżącą ocenę ryzyka istotnego (materialnego). Włączając proces ICAAP w bieżące zarządzanie bankiem, czyni się go istotnym narzędziem pracy zarządu. Może on oczywiście służyć alokacji odpowiedniego kapitału do poszczególnych linii biznesowych, ale także podejmowaniu indywidualnych decyzji kredytowych, opracowaniu generalnych planów rozwojowych banku i budżetowaniu.

Dwie powyższe wytyczne (4 i 5) wymagają komentarza. Stanowią one faktycznie mocno podkreślone **wymaganie wobec zarządu banku co do ustanowienia strategicznych i organizacyjnych podstaw procesu ICAAP**. Zarządzanie i planowanie kapitałowe powinno znaleźć wyraz w oficjalnym dokumencie (procedurze) zatwierdzonym przez zarząd instytucji, który może zostać nazwany przykładowo „**polityką zarządzania kapitałem**” (CMP)²⁵⁾. W kwestii zawartości CMP wypowiada się z kolei w swoim dokumencie konsultacyjnym holenderski nadzór bankowy²⁶⁾, wskazując minimalny zakres przedmiotowy:

- ❖ *długoterminowe cele kapitałowe banku*, uwzględniające zarówno czynniki wewnętrzne – poziom ryzyka i zwrotu na kapitale, jak i zewnętrzne – uzyskanie pożądaných ocen agencji ratingowych, oczekiwania uczestników rynku. Cele te powinny wynikać bezpośrednio z długoterminowej strategii rozwoju i muszą brać pod uwagę ewentualność zaistnienia niekorzystnych zdarzeń;
- ❖ *preferowana struktura kapitału* – przede wszystkim pod względem jakości (zatem możliwość absorpcji strat) poszczególnych składników funduszy własnych;
- ❖ *kapitałowe plany awaryjne* – zdefiniowanie procedur banku w przypadku zaistnienia nieprzewidywalnych zdarzeń, mogących mieć negatywny wpływ na adekwatność kapitałową. Plany takie powinny obejmować ścieżkę postępowania w sytuacji spadku kapitału poniżej zdefiniowanego poziomu minimalnego oraz rolę kapitału w utrzymaniu płynności;
- ❖ *delegowanie zarządzania kapitałem*, w postaci określenia zadań, odpowiedzialności i upoważnień dla poszczególnych komitetów i departamentów wewnątrz banku, włączonych w proces zarządzania kapitałowego;
- ❖ *podstawowe elementy procesu przekształcania miar ryzyka w ujęciu ilościowym ryzyka w wymagania kapitałowe.*

---

²⁵⁾ Ang. „Capital Management Policy”.

²⁶⁾ Holenderski nadzór bankowy jest jedną z bardziej zaawansowanych instytucji nadzorczych w zakresie wdrażania NUK.

6) HLP ICAAP powinien być regularnie weryfikowany.

CEBS stoi na stanowisku, iż ICAAP powinien podlegać weryfikacji (przeoglądowi) w odstępach co najmniej rocznych, aby zapewnić prawidłowe zabezpieczenie indywidualnego profilu ryzyka kapitałem. Podnosi się również, że sam proces, jak i jego weryfikacja muszą podlegać ocenie niezależnego audytu wewnętrznego w instytucji. Niezależnie od rocznych przeglądów, ICAAP musi zostać dostosowany w sytuacji pojawienia się nowych ryzyk, znaczących zmian w strategii i planach działania, środowisku zewnętrznym, w którym operuje bank, zatem czynników mogących mieć wpływ na proces.

7) HLP ICAAP powinien być oparty na ryzyku.

Formułując tę zasadę, Komitet czyni kilka uwag. Instytucja powinna zdefiniować swoje **cele kapitałowe**, odpowiadające *własnemu profilowi ryzyka*. W określeniu poziomu niezbędnego kapitału należy brać pod uwagę również inne czynniki, takie jak: *uzyskanie na założonym poziomie ratingów agencji zajmujących się oceną ryzyka kredytowego, osiągnięcie celów strategicznych, pozytywnego odbioru na rynku itd.* O ile powyższe czynniki są uwzględniane przez bank w określaniu kapitału ekonomicznego, bank powinien umieć udowodnić instytucji nadzorczej ich wpływ na poziom tego kapitału. Poza oczywistym założeniem, że ICAAP obejmuje ryzyka stosunkowo łatwo „mierzalne” (ich poziom może być stosunkowo łatwo zamieniony w konkretne wymogi kapitałowe), proces obejmuje także ryzyka trudno „mierzalne”, zatem te, w których ocenie przeważają czynniki jakościowe. Banki mniejsze, mniej skomplikowane, również powinny budować swoje modele kapitałowe w oparciu o ryzyko, co wynika z coraz większej roli zarządzania ryzykiem w codziennym zarządzaniu bankiem.

Wytyczne od 5 do 7 prowadzą do bardziej uniwersalnego wniosku. Mianowicie **ICAAP będzie stanowił istotne wsparcie dla adekwatności kapitałowej tylko w sytuacji pełnego włączenia w działalność operacyjną banku**. Rozwijając tę obserwację w swojej analizie HLP, nadzór holenderski zauważa, że rezultaty ICAAP powinny być włączone w „**Plan zarządzania kapitałem**” (CMPlan)²⁷⁾. Dokument ten ma przedstawiać – bazujący na wynikach ICAAP oraz krótko- i średnio-terminowych planach operacyjnych – zestaw działań banku służących utrzymaniu adekwatności kapitałowej, oczywiście w ramach zakreślonych przez wspomnianą politykę zarządzania kapitałem (CMP). Jednocześnie zauważa się, że bank powinien przeprowadzać regularne, nie rzadsze jednak niż raz na rok, przeglądy CMPlan. Jeśli jednak okazałoby się, że rezultaty ICAAP wskazują na występowanie bieżącego

---

²⁷⁾ Ang. „Capital Management Plan”.

lub przyszłego braku adekwatności kapitałowej, plan kapitałowy powinien zostać zweryfikowany bezzwłocznie, uwzględniając wytyczne polityki kapitałowej.

Chociaż to właśnie CMPlan jest podstawowym narzędziem integracji zarządzania kapitałem w procesy biznesowe, istnieją także inne metody, takie jak wewnętrzne procesy alokacji (zgodne z ICAAP) oraz wycena produktów, metodyka tworzenia rezerw, limity operacyjne, pomiar efektywności, polityka w zakresie decyzji inwestycyjnych

8) HLP ICAAP powinien być kompleksowy.

ICAAP ma charakter pełny i kompleksowy. Dlatego też powinien obejmować: ryzyka I Filaru, ryzyka nie w pełni traktowane w I Filarze, ryzyka w ogóle nie traktowane w I Filarze oraz czynniki ryzyka zewnętrzne w stosunku do banku. Z podejściem tym wiąże się konieczność **odniesienia się ICAAP do wszystkich „istotnych ryzyk”**, na które narażona jest instytucja. Pojęcie „istotności” (inaczej też – „materialności”) poszczególnych ryzyk ma zostać zdefiniowane oraz przedstawione nadzorowi przez bank tworzący ICAAP. Instytucje nadzorcze, w tym Komitet, nie narzucają bankom konkretnych definicji poszczególnych ryzyk. Banki mogą używać swojej własnej terminologii, definicji (przykładowo różne od podanych w I Filarze definicje ryzyka operacyjnego, definicja ryzyka stopy procentowej obejmującego zarówno ryzyka portfela handlowego, jak i bankowego). Jednak w każdym przypadku banki muszą być zdolne do uzasadnienia instytucjom nadzorczym swojego podejścia w zakresie ICAAP. Komitet wymienia przykłady czynników zewnętrznych, które mogą być traktowane w ramach ICAAP – nowe zasady rachunkowości, zmiany w legislacji, czynniki makroekonomiczne, cykliczność gospodarki rynkowej.

Chociaż większość ryzyk jest „mierzalnych” – ich poziom można zmierzyć za pomocą liczb – istnieją ryzyka w swojej naturze „niemierzalne”. Do grupy tej można zaliczyć przykładowo ryzyka strategiczne i reputacji, do których oceny i ograniczania należy używać metod bardziej jakościowych. W każdym razie bank powinien rozpoznawać wszystkie „materialne” ryzyka w działalności – zarówno mierzalne, jak i niemierzalne w swej naturze – i posiadać proces ich oceny, monitorowania, zarządzania i kontroli.

W specyficznej, szeroko traktowanej w I Filarze sferze ryzyka kredytowego ICAAP powinien odnosić się do kwestii: testów warunków skrajnych w metodach IRB, ryzyka rezydualnego w technikach ograniczania ryzyka kredytowego, ryzyka koncentracji kredytów i sekurytyzacji. W procesie agregowania ryzyka należy w sposób pełny wziąć pod uwagę korelacje między ryzykami²⁸⁾.

---

²⁸⁾ W jaki sposób określone ryzyko wpływa na wzrost lub spadek poziomu innego typu ryzyka.

9) HLP *ICAAP powinien być procesem progresywnym.*

ICAAP – w ocenie CEBS – powinien brać pod uwagę w swej konstrukcji plan strategiczny instytucji. Oprócz tego bank powinien opracować wewnętrzną „politykę zarządzania kapitałem” (CMP – patrz wyżej, po przedstawieniu 4 i 5 HLP). W ramach polityki kapitałowej bank powinien sformułować „plan zarządzania kapitałem”, zawierający szczegółowe cele wraz z terminami ich osiągnięcia (CMPlan – patrz wyżej, po 7 HLP). Duże i złożone instytucje powinny również opracować i wykonywać testy warunków skrajnych.

10) HLP *ICAAP powinien bazować na prawidłowym pomiarze i ocenie ryzyka.*

CEBS wskazuje, że banki powinny mieć udokumentowany proces oceny ryzyka (na bazie solo i dla grup bankowych).

Banki nie mają obowiązku stosowania formalnych modeli kapitału ekonomicznego (lub zbliżonych co do komplikacji), jednakże należy się spodziewać, że duże, kompleksowe i zaawansowane banki (grupy bankowe) będą wykorzystywały takie modele. Nie ma jednej, słusznej ścieżki postępowania w zakresie opracowania własnego ICAAP. Zależy to od wielkości i złożoności banku (zasada proporcjonalności) i przyjętego podejścia. Komitet podaje kilka przykładów procesu:

- a) relatywnie proste podejście, wychodzące z minimalnych wymogów kapitałowych wyliczonych w I Filarze wraz z dodatkową porcją kapitału, jako zabezpieczenie na materialne ryzyka nie w pełni pokryte w I Filarze oraz w ogóle nie rozpatrywane w I Filarze. Podejście takie może być przydatne dla mniejszych, mało skomplikowanych banków, chociaż będą one musiały udowodnić, że analizowały wszelkie materialne aspekty ryzyka poza I Filarzem;
- b) podejście „układanki”²⁹⁾, które zakłada zastosowanie różnych metodologii do różnych rodzajów ryzyka (z I i II Filaru), a następnie wyliczenie prostej sumy wymaganego kapitału;
- c) bardziej złożony i kompleksowy system, z zastosowaniem bazującego na ocenie pojedynczych operacji podejścia „z dołu do góry”³⁰⁾, uwzględniającego korelację między różnymi ryzykami.

CEBS podkreśla, że ważne jest wprowadzenie do działalności banków zarządzania opartego na ryzyku, integracji zarządzania ryzykiem w codzienne bieżące zarządzanie bankiem (zostało to wcześniej rozwinięte). Kapitał wyliczony na podstawie ustaleń I Filaru jest niewystarczający i tylko częściowo zabezpiecza ryzyko. Istotne

---

²⁹⁾ Ang. „bulding block approach”.

³⁰⁾ Ang. „bottom-up transaction-based approach”.

jest również, że przy ocenie adekwatności kapitałowej nie można opierać się wyłącznie na ilościowych metodach wyliczania niezbędnego kapitału. Niezbędny jest element oceny jakościowej ze strony zarządu, szczególnie w zakresie danych wejściowych, jak i rezultatów modelu. W powyższych trzech podejściach trzeba brać pod uwagę cele banku, np. założenia strategiczne, pozytywny odbiór rynku, uzyskanie docelowych ocen zewnętrznych agencji ratingowych (7 HLP).

Proces powinien obejmować wszystkie materialne ryzyka, także te, które są niemierzalne.

11) HLP *ICAAP powinien dawać rozsądne wyniki.*

Rezultatem ICAAP powinno być ustalenie całkowitego wymaganego poziom kapitału na pokrycie wszystkich materialnych ryzyk i jego jakościowa ocena. Bank powinien być zdolny do wyjaśnienia instytucjom nadzorczym wszelkich aspektów własnego ICAAP, szczególnie w kontekście wymagań stawianych przez nadzór bankowy. CEBS stoi na stanowisku, że przydatne może być ujawnianie ICAAP w celu dokonywania porównań własnego procesu ze stosowanym przez banki rówieśnicze (o podobnym profilu). Zakres tych ujawnień nie został jednak określony.

Wytyczne o numerach od 7 do 11 odnoszą się do jednej z najważniejszych kwestii ICAAP, jaką jest **proces przekształcania (konwersji) miar ryzyka w ujęciu ilościowym ryzyka w wymagania kapitałowe.**

W analizie HLP dokonanej przez holenderski nadzór bankowy wyróżnia się w tym procesie 4 etapy:

- i) identyfikacja wszystkich „materialnych” ryzyk w banku,
- ii) pomiar ryzyka,
- iii) obliczenie kapitału w odniesieniu do ryzyka,
- iv) ocena adekwatności kapitałowej.

i) Na **etapie identyfikacji** ICAAP powinien rozpoznać wszystkie bieżące i mogące wystąpić w przyszłości istotne (materialne) ryzyka, na które narażony jest bank – także ryzyka trudne do ilościowego pomiaru. Rozpoznawanie ryzyka powinno zapewnić wewnętrzną klasyfikację ryzyka do co najmniej pięciu klas: (1) ryzyka kredytowego (włączając w to ryzyko koncentracji), (2) ryzyka operacyjnego, (3) ryzyka rynkowego, (4) ryzyka stopy procentowej w księdze bankowej, (5) klasy innych ryzyk, przykładowo ryzyka modeli, reputacji itd.)³¹⁾.

ii) Również **pomiar ryzyka** powinien odbywać się z zachowaniem zasady proporcjonalności i obejmować ryzyko w bieżącej działalności, jak i występujące z dużym

---

³¹⁾ Powyższa klasyfikacja ryzyka jest stosowana przez nadzór holenderski. Możliwe są oczywiście inne podejścia.

prawdopodobieństwem w przyszłości. Przy pomiarze ryzyka niezbędne jest stosowanie scenariuszy szokowych³²⁾, szczególnie w zakresie niekorzystnych zdarzeń wynikających z korelacji występowania różnych rodzajów ryzyka.

iii) Banki powinny opracować **sposób określenia kwoty niezbędnego kapitału** na pokrycie ryzyka bieżącego oraz kwoty kapitału dla pokrycia poziomu ryzyka określonego przy użyciu scenariuszy szokowych. Dodatkowo, należy określić kwotę kapitału dla pokrycia ryzyka wynikającego z niepewności w samym pomiarze ryzyka (poduszka kapitałowa na tzw. „ryzyko modeli”). W praktyce każda metoda obliczania kapitału na pokrycie ryzyka jest dopuszczalna, jeżeli jest odpowiednio wrażliwa na ryzyko (dobra identyfikacja i pomiar), z zachowaniem zasady proporcjonalności.

iv) Na tym etapie banki **konfrontują kwotę wyliczonego kapitału dla pokrycia ogólnego poziomu ryzyka, z kwotą kapitału będącego do dyspozycji**, zarówno obecnie jak i na przyszłość.

Nadzorczy Proces Przeglądu i Oceny SREP

W omawianym dokumencie konsultacyjnym CEBS odnosi się również szeroko do drugiego podstawowego elementu 2 Pilaru, jakim jest tak zwany Nadzorczy Proces Przeglądu i Oceny (SREP). Jak wspomniano wcześniej, element ten w praktyce wynika przede wszystkim z zapisów drugiej zasady analizy nadzorczej (a również zasady trzeciej i czwartej) i odnosi się do instytucji nadzorczych. Komitet podaje własną **definicję SREP**, jako **kompleksowy proces używany przez instytucje nadzorcze w celu dokonywania:**

- ❖ identyfikacji, przeglądu, oceny ryzyka i narzędzi ograniczania ryzyka w nadzorowanych instytucjach (określenie tzw. „profilu ryzyka”),
- ❖ przeglądu i oceny jakości ICAAP nadzorowanych banków,
- ❖ przeglądu i oceny adekwatności funduszy własnych banków w odniesieniu do oceny ogólnego poziomu ryzyka,
- ❖ oceny zgodności funkcjonowania banków z przepisami (krajowymi i CAD3) i bieżącego monitorowania tej zgodności,
- ❖ identyfikacji słabości i nieprawidłowości w zakresie funduszy własnych i podejmowania niezbędnych działań nadzorczych.

Komitet zauważa, że nawet bez znajomości ostatecznego kształtu Dyrektywy CAD3 założenia dotyczące SREP zostaną włączone do prawa europejskiego (zresztą podobnie jak zapisy o ICAAP). Zatem na pewno wobec instytucji nadzorczych zostanie postawione wymaganie stosowania **własnego procesu oceny** ogólnego profilu

---

³²⁾ Ang. „stress-scenarios”.

ryzyka banku (koniecznie z uwzględnieniem wewnątrzbankowych mechanizmów kontroli ryzyka), adekwatności i struktury funduszy własnych w odniesieniu do zbadanego profilu ryzyka i wreszcie oceny ICAAP banku.

CEBS podkreśla znaczenie funkcjonowania tzw. nadzorczego **Systemu Oceny Ryzyka (RAS)**³³⁾, jako ważnego składnika SREP. RAS powinien być wewnętrznym narzędziem instytucji nadzorczej, używanym w celu organizacji zasobów własnych (to jest przykładowo planowania inspekcji, wyznaczania priorytetowych zadań itd.), a dalej wykonywania i zarządzania oceną ryzyka w nadzorowanych bankach. RAS jest traktowany przez Komitet jako pierwsza i fundamentalna faza procesu SREP. Z jednej strony jest narzędziem używanym przez instytucje nadzorcze dla celów administracyjnych, z drugiej strony – poprzez ujednoczenie podejścia – ma służyć znalezieniu lepszej płaszczyzny porozumienia, pola do dyskusji, szczególnie pomiędzy nadzorami „macierzystymi” i „goszczącymi”³⁴⁾.

Ogólne wymagania dotyczące SREP (HLP)

Podobnie jak w zakresie ICAAP, Komitet Europejskich Nadzorów Bankowych pokusił się o sformułowanie generalnych wytycznych w zakresie SREP europejskich instytucji nadzorczych.

- 1) HLP *SREP powinien stanowić integralną część nadzoru bankowego opartego na ryzyku.*

W komentarzu do tej wytycznej CEBS podkreśla, że nadzorczy proces przeglądu i oceny oraz jego wyniki w postaci zaleceń, działań nadzorczych nie mogą zastępować lub dublować zadań i odpowiedzialności nałożonych na zarząd banku. Zrozumiałe jest także, że w różnych krajach mogą występować różne formy SREP (w zależności przykładowo od wyboru stosowania ocen bardziej „jakościowych” niż „ilościowych”, stopnia automatyzacji systemu). Pomimo jednak rozbieżności w SREP prowadzone będą prace nad stworzeniem minimalnych standardów w tym zakresie.

- 2) HLP *SREP powinien być stosowany przez wszystkie instytucje nadzorcze.*
- 3) HLP *SREP powinien pokrywać wszystkie rodzaje działalności nadzorowanych instytucji.*

---

³³⁾ Ang. „Risk Assessment System”.

³⁴⁾ Pojęcia te odnoszą się do nadzorowania grup finansowych – nadzorca macierzysty to instytucja nadzorująca podmiot dominujący grupy, nadzorca goszczący zajmuje się podmiotami zależnymi działającymi w innych krajach niż siedziba podmiotu dominującego.

Konsultacje dla banków

Wszystkie podmioty z branży finansowej konsolidowane w ramach grupy bankowej – niezależnie od przedmiotu działania i miejsca wykonywania swojej działalności – powinny być poddawane nadzorczemu „przeglądowi i ocenie”. SREP musi odnosić się również do outsourcingu usług bądź mechanizmów kontrolnych w ramach grupy, jak i poza nią.

- 4) HLP *SREP powinien pokrywać wszystkie materialne ryzyka i proces zarządzania ryzykiem.*

Instytucja nadzorcza bazuje w swojej pracy na sformalizowanym procesie oceny czynników ryzyka i kontroli ryzyka w nadzorowanych bankach, czyli przedstawionym nieco wcześniej **systemie RAS**. Ocena taka koncentruje się na identyfikacji profilu ryzyka każdego banku oraz ocenie jakości kontroli ryzyka. Kontrola ryzyka powinna zaś obejmować przynajmniej takie elementy, jak: ład korporacyjny, jakość pracy zarządu i rady nadzorczej, struktura organizacyjna, zarządzanie ryzykiem, audyt i kontrola wewnętrzna. Instytucja nadzorcza powinna przeglądać i oceniać powyższe elementy kontroli ryzyka oraz adekwatność i strukturę kapitału dla zabezpieczania ryzyka.

- 5) HLP *W ramach SREP następuje przegląd i ocena ICAAP.*

W ramach procesu SREP instytucja nadzorcza dokonuje **wszechstronnej oceny ICAAP** banków, która obejmuje założenia, składniki, metodologie i wyniki procesu. Oprócz tego badaniom podlegają narzędzia służące ograniczaniu ryzyka oraz jakość i struktura kapitału utrzymywanego na pokrycie ryzyka. W obszarze oceny ICAAP, CEBS podkreśla rolę **dialogu między instytucjami nadzorczymi a bankami**. W trakcie takiego dialogu nadzór uzyska informację o strukturze ICAAP, założeniach użytych dla określenia poziomu ryzyk, wrażliwości na ryzyko i przyjętych w metodologii poziomach ufności i sposobie konwersji ilościowych miar ryzyka na wymagania kapitałowe. W sytuacjach zaistnienia rozbieżności pomiędzy bankową oceną potrzeb i celów kapitałowych a wymogami nadzorczymi instytucja nadzorcza będzie wymagała od banków wyjaśnienia i uzasadnienia.

- 6) HLP *W ramach SREP ocenie podlega zgodność funkcjonowania banku z przepisami zawartymi w Dyrektywie CAD3.*

Wspomniana przy definicji SREP ocena zgodności odnosi się również do przepisów krajowych. W obszarze przepisów Dyrektywy ocena dotyczy głównie metod i modeli używanych w zaawansowanych metodach I Filaru, a także kwestii III Filaru.

- 7) HLP *SREP powinien zapewnić: identyfikację obecnych i potencjalnych problemów i najważniejszych ryzyk w banku, nieprawidłowości w systemie zarządzania ryzykiem, a także ocenę jakości ICAAP (**rezultaty SREP**).*

Powyższe rezultaty SREP mają umożliwić instytucji nadzorczej zastosowanie **indywidualnego podejścia do każdego banku**. Z drugiej strony SREP ma zachęcać banki do ulepszania ich systemów zarządzania ryzykiem.

- 8) HLP *SREP powinien stanowić podstawę dla ewentualnych zaleceń nadzorczych (lub innych działań ostrożnościowych), podejmowanych w celu usunięcia nieprawidłowości zidentyfikowanych zgodnie z 7 HLP.*

CEBS formułuje ogólny zestaw takich **wymagań nadzorczych**: (a) zalecenie wobec banku utrzymywania funduszy własnych i/lub kapitału podstawowego powyżej ustanowionego w regulacjach poziomu minimalnego, ewentualnie nałożenie innych wymagań na fundusze własne; (b) wymaganie poprawy kontroli wewnętrznej i sposobu zarządzania ryzykiem; (c) zalecenie utworzenia rezerw celowych lub „specjalnego” podejścia do niektórych aktywów, dla utrzymania adekwatności kapitałowej; (d) zakaz lub ograniczenie dotyczące oferowanych przez bank produktów, linii biznesowych, kanałów dystrybucji; (e) zalecenie ograniczenia poziomu ryzyka w poszczególnych liniach biznesowych, produktach i systemach banku. Kwestia zastosowania konkretnego wymagania nadzorczego będzie uzależniona od wystąpienia specyficznych przyczyn (niekorzystnych zjawisk) i wielkości ich negatywnego wpływu na bank. Wymagania mogą być nakładane pojedynczo lub też w kombinacji kilku jednocześnie.

Odnosnie nałożenia **dotywkowych wymogów kapitałowych**, Komitet uważa to zalecenie za „ostateczne”, które będzie stosowane, gdy inne – mniej restrykcyjne – zalecenia nadzorcze okażą się nieskuteczne w założonym okresie czasu. Jednocześnie takie dodatkowe wymogi mogą być używane przez instytucję nadzorczą w wyniku oceny ICAAP banku, gdy poziom funduszy własnych okaże się daleko odbiegający od ogólnego profilu ryzyka banku.

- 9) HLP *Zarząd/rada nadzorcza instytucji zostanie poinformowana o rezultatach SREP, jak również o indywidualnych zaleceniach nadzorczych oraz wszelkich istotnych działaniach planowanych przez nadzór wobec instytucji.*

Przekazanie do banku informacji o rezultatach SREP może się odbywać w następujący sposób: (a) nadzór przedstawia w szczegółach czynniki wpływające na ocenę ryzyka; (b) wymienia się obszary działalności, w których stwierdzono nieprawidłowości wraz z określeniem czasu, w którym spodziewane jest ich usunięcie; (c) uzasadnia się powody nałożenia ewentualnych dodatkowych wymogów kapitałowych na bank; (d) wreszcie nadzór dostarcza ogólnych wskazówek w zakresie działań,

jakie powinien podjąć bank odnośnie do kontroli i ograniczania ryzyka. Kwestia ujawniania rezultatów SREP audytorom zewnętrznym banku została pozostawiona do decyzji krajów członkowskich.

- 10) HLP *Rezultaty SREP powinny być weryfikowane w formalny sposób przynajmniej raz w roku.*

Najprawdopodobniej w przyszłej praktyce instytucja nadzorcza przeprowadzi w pierwszej kolejności pełny SREP banku (pełną ocenę ryzyka). Następnie – z częstotliwością co najmniej roczną – dokonywana będzie sformalizowana weryfikacja rezultatów pierwszego SREP. Weryfikacja taka powinna uchwycić wszelkie istotne zmiany ogólnego profilu ryzyka banku. Przy weryfikacji wykorzystywane będą wszelkie możliwe działania nadzorcze: inspekcje na miejscu, analiza sprawozdawczości, rozmowy z pracownikami instytucji, informacje z innych źródeł. Taki przegląd powinien odpowiedzieć również na pytanie, czy nie należy przyspieszyć terminu przeprowadzenia następczej, pełnej oceny ryzyka (termin ten powinien być jednym z rezultatów pierwszego, pełnego SREP). CEBS podkreśla, że każda nowa istotna informacja uzyskana w toku codziennego nadzorowania instytucji, wpływająca potencjalnie na jej profil ryzyka, może spowodować podjęcie weryfikacji SREP lub przeprowadzenie pełnego SREP.

- 11) HLP *Objętość (rozmiar) SREP jest uzależniona od wielkości banku (znaczenia systemowego), jego kompleksowości i profilu ryzyka, a także od ogólnej oceny jakości zarządzania, procedur wewnętrznych i kontroli ryzyka.*

Instytucja nadzorcza powinna określić dla każdego banku częstotliwość, intensywność i zakres procesu oceny, mając na uwadze jego znaczenie systemowe, wielkość i kompleksowość (stopień skomplikowania) prowadzonych operacji. Takie kryterium proporcjonalności odnosi się – jak wspomniano – nie tylko do SREP (w tym RAS), ale również do ICAAP oraz do intensywności dialogu pomiędzy instytucją nadzorczą a bankiem.

Podsumowanie

W wyniku analiz i prac studialnych nad zapisami Nowej Umowy Kapitałowej, wśród europejskich nadzorców bankowych został ukształtowany ogólny pogląd na II Filar. Znajdzie on z dużym prawdopodobieństwem odzwierciedlenie w Dyrektywie CAD 3. Podejście to – bazujące na czterech podstawowych zasadach analizy nadzorczej – wskazuje dwa główne elementy, stanowiące istotę wskazań i zaleceń wynikających z zapisów II Filaru. Są to: ICAAP (wewnętrzny proces oceny adekwatności kapitałowej) i SREP (nadzorczy proces przeglądu i oceny). Obydwa elementy są ze

sobą powiązane, wzajemnie wpływają na swój kształt oraz występuje między nimi swoisty dialog.

W analizie II Filaru NUK istotnym ograniczeniem (ale i zaletą, umożliwiającą szerokie zastosowanie w odniesieniu do wielu krajów) jest jego ogólny i jakościowy charakter, będący raczej zbiorem wskazówek i wytycznych dla banków i instytucji nadzorczych. Stąd też występuje wiele bardziej **szczegółowych, nierozwiązanych kwestii praktycznych**. Decyzje o przyjętych ścieżkach postępowania w obszarze Procesu Analizy Nadzorczej będą musiały wypracować same nadzory bankowe oraz banki, również w drodze dialogu. Przy spodziewanym ogólnym kształcie zapisów przyszłej Dyrektywy w sprawie adekwatności kapitałowej, o ostatecznym sposobie wdrożenia zapisów II Filaru zdecydują potrzeby stosowania „najlepszej praktyki”, mające na celu osiągnięcie większej stabilności banków i systemów finansowych.

Można podać następujące przykłady aspektów praktycznych, wymagających decyzji i rozwiązań:

- ❖ *szersze kwestie relacji między nadzorcą „macierzystym” a „goszczącym”*, gdy banki, grupy finansowe działają w wielu krajach Unii Europejskiej, a także poza UE; banki nie mogą być przedmiotem różnych, sprzecznych ze sobą zaleceń (wymagań) od nadzorca „macierzystego” i „goszczącego” – konieczna jest koordynacja działań i praktyczne podejście wśród instytucji nadzorczych; mechanizm współpracy nadzorczej powinien mieć charakter formalny – w formie umowy – mogą pojawić się jednak problemy z przepisami o tajemnicy bankowej i ochronie danych osobowych;
- ❖ *stosowanie ICAAP i SREP tylko na bazie skonsolidowanej czy też jednostkowo i w jakim zakresie* – kwestie te powinny zostać rozwiązane w ramach współpracy między nadzorami „macierzystymi” a „goszczącymi”;
- ❖ *konwergencja SREP* – instytucje nadzorcze powinny stosować zbliżone do siebie SREP, aby zapewnić bankom równe warunki funkcjonowania, ale jak to osiągnąć?;
- ❖ *scenariusze szokowe (stress testing)* – zapisy II Filaru nie wyjaśniają, czy wymagane będą dodatkowe scenariusze szokowe, poza przewidzianymi w I Filarze;
- ❖ *outsourcing ICAAP*;
- ❖ *istotność ryzyka* – w jaki sposób określić tę cechę, gdy danego typu ryzyka nie można wyrazić w ujęciu ilościowym?;
- ❖ *korelacja i dywersyfikacja różnych typów ryzyka* – czy i jak ta ostatnia może być czynnikiem redukującym ryzyko w ICAAP itd.

Pomimo takich jak powyższe i innych wątpliwości należy podkreślić, że instytucje finansowe, których dotyczy będzie zmieniana Dyrektywa, powinny jak najszybciej rozpocząć prace nad swoim ICAAP. Zadanie to powinno zostać uwzględnione w zatwierdzonych przez zarząd i radę nadzorczą planach działania instytucji, a realizacja prac powinna być monitorowana. Odpowiednie przygotowania – w zakresie SREP – powinny odbywać się równolegle w instytucjach nadzorczych.

Bibliografia

1. Strony internetowe:
www.bis.org
Press releases „G10 central bank governors and heads of supervision endorse the publication of the revised framework”,
„G10 central Bank governors and Heads of supervision endorse the publication of the revised capital framework” – 28.06.2004
www.europa.eu.int – „European Commission proposal for a new capital requirement framework for banks and investment firms – FAQ”,
www.c-eps.org/Compendium_paper03 – „The application of the supervisory review process under pillar 2”
2. Basel Committee: „International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards”, czerwiec 2004
3. De Nederlandsche Bank: „Supervisory Review: A General Outline” – No. S01A/EN, czerwiec 2003
4. EU Internal Market DG: „Review of capital Requirements for banks and investments firms, The treatment of expected and unexpected losses – consultation note”, czerwiec 2003
5. De Nederlandsche Bank: „Supervisory Review: The Internal Capital Adequacy Assessment Process” – No. S02A/EN, czerwiec 2004
6. PriceWaterhouseCoopers: „Study on the financial and macroeconomic consequences of the draft proposed New capital requirements for banks and investments firms in the EU, Final Report”, kwiecień 2004
7. Proponowany tekst Dyrektywy CAD3 – wersja z lipca 2004, z poprawkami z grudnia 2004